

**MIOMIR
PETROVIĆ**

**KROTITELJI
VREMENA**

Copyright © 2022, Miomir Petrović
Copyright © ovog izdanja 2023, LAGUNA

*Uspomeni na prijatelja, kolegu i čudesno ljudsko biće,
prof. dr Šandora Šetala
(1961–2021)*

Sadržaj

1. Dok su bombe već uveliko padale na Alikante 11
(četvrtak, 26. maj 1938. godine, od 05.11 do 09.32)
2. U vremenskoj laboratoriji 29
(isti dan, od 09.52 do 16.12)
3. Zatreperile su pod vetrom nevidljive krošnje. . . . 59
(isti dan, od 19.12 do 21.21)
4. Pokušavajući da što snažnije zagriže vazduh 72
(ponedeljak, 30. maj 1938. godine, od 08.05 do 16.20)
5. *Doksat* na Kalemegdanu i Orfej u *Orfeumu*. 96
(utorak, 31. maj – sreda, 1. jun 1938. godine, od 12.37 do 05.52)
6. Blaga izmaglica na površini reke Arno 109
(petak, 22. mart 1930. godine, od 21.30 do 21.48)
7. Mešanje prirodnog i veštačkog svetla 113
(petak, 3. jun 1938. godine, od 07.12 do 12.02)

-
-
8. Muze su plačući pokupile Orfejeve udove
i pokopale ih kod Levitre 123
(isti dan, od 20.33 do 23.40)

 9. Sklonište među stenama i buka ustalasanog mora . . 129
(sreda, 22. avgust 1928. godine, od 22.20 do 22.25)

 10. Pravo na nadu 134
(sreda, 17. avgust 1938. godine, od 18.33 do 21.58)

 11. Hodočašće Nika Kozarevića 149
(utorak, 23. avgust 1938. godine, od 09.52 do 19.30)

 12. Sva značenja ženskog vriska 159
(četvrtak, 18. avgust 1938. godine, od 07.11 do 14.30)

 13. Kratkotrajna traka sunčeve svetlosti. 170
(utorak, 23. maj 1939. godine, od 08.11 do 11.57)

 14. Podrhtavanje tla 180
(subota, 24. avgust 1938. godine, od 08.20 do 22.40)

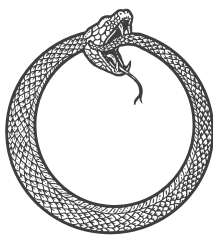
 15. Ritual 188
(petak, 26. avgust – subota, 27. avgust 1938. godine,
od 05.50 do 16.32)

 16. Samo vatre zauvek traju. 199
(ponedeljak, 12. oktobar 1942. godine, od 07.30 do 08.38)

 17. Kosmički red se ogleda u okviru atoma 204
(ponedeljak, 17. oktobar 1938. godine, od 10.35 do 11.57)

 18. U odelu živog mrtvaca 210
(subota, 12. novembar 1938. godine, od 10.00 do 15.48)

19. Koracima groma	215
(ponedeljak, 22. februar 1943. godine, od 11.08 do 12.00)	
20. Beograđani pod vešalima	218
(nedelja, 17. avgust 1941. godine, od 12.17 do 14.45)	
21. Kompanija <i>Ribićević i sinovi</i> ili u domu bezdetnih roditelja	226
(utorak, 24. oktobar 1944. godine, od 09.25 do 16.59)	
O autoru	237

1.

Dok su bombe već uveliko padale na Alikante (četvrtak, 26. maj 1938. godine, od 05.11 do 09.32)

Kada je, uopšte, svitanje moglo da se tako brzo dogodi i završi tajno, bez svedoka, bez uplitanja Kostine svesti o budućoj snazi nadirućeg dana, bez onoga što ga je posebno uveseljavalo: postepenog uočavanja smene svetlosnih traka koje bi počele da se izdvajaju iz mraka i nesebično pružaju okolo razrezujući ostatke tmine?

Zar da propustim tako dramatično svitanje, pitao se dok se borio sa svilenim ogrtačem koji je pokušavao da navuče preko pižame i približi se prozorima.

To jutro je bilo fascinantno, tako bučno, otvoreno i drsko, ono od koga se nije moglo pobeći a označavalo je rađanje 26. maja 1938. godine.

Kada se koji čas ranije probudio, tačnije kada ga je probudio taj neodređeni ali svakako visokofrekventni zvuk, isprva nije znao da li je i dalje u snu ili je ušetao u javu. Stoga je najpre potražio izvor zvuka s one strane prozora porodične kuće u Senjačkoj 12. Ništa osim prelepog jutra, prizora senjačke padine koja se polako budila, pogleda koji je sezao do reke i preko nje sve do šuma na rečnoj adi nije

delovalo kao da bi moglo biti izvor zvuka. A jutra se, znao je, ne objavljuju zvukom, već naprotiv: andeoskom tišinom. *Možda sam postao sopstveni kuhverk lonac pa mi zviždi u glavi od nagomilanog ludila*, pomislio je.

Tokom prethodne noći, između srede 25. i četvrtka 26. maja, Konstantin Kosta Ribićević sanjao je po ko zna koji put u životu svoju bolesničku postelju. Sanjao je sebe u njoj, kao što se na javi to već jednom odigralo između njegove dvanaeste i trinaeste godine, onda kada su ga mnogobrojni lekari ali i razni vračevi lečili od nikada do kraja jasno dijagnostikovane bolesti od koje je slabio, bledeo i gubio puno tečnosti. Porodični lekar Ribićevića, prepošteni doktor Sveta Lazarević nije znao odakle da počne pretrage niti šta da radi. Tako nešto u svojoj bogatoj karijeri do tada nije video. Gladio je svoju sedu kozju bradicu a stakla na njegovom cvikeru su se polako maglila od nemoći.

Beše to tada već drugi ozbiljniji atak na dečakovo zdravlje i zbog toga su se njegova majka Jelica i otac Matija Ribićević zvanu Mostarac toliko uplašili da je u jednom trenutku bašta ispred njihove velelepne kuće izgrađene u staloženom ampir stilu bila puna lekara, vračara, seoskih vidara iz obližnjih posavskih sela pa čak i nekih studenata medicine koje je, na zapomaganje bogatog beogradskog trgovca, poslao primarijus Milenko Živković sa Lekarske akademije a koji su čekali na red da posete mladog obolelog gospodina.

Pored jakih doza penicilina i injekcija vitaminskih koktela iz apoteke *Kod dva bela goluba* Kornelija Draškocija, na grudi su mu stavljane i obloge od svinjske masti i meda, pio je gorke smese cimeta i cinka, u zavoje na nogama stavljali su mu tanke kolutove pobiberenog crnog luka, ispod mišica su mu vidari gnezdili parapropustljive lanene vrećice sa usitnjenim liskama mediteranskog bora i gruzijskog belog luka, ušne školjke su

mu mazali emulzijom fosfora i kima, a obroci su mu jedno vreme pripremani samo na bazi kuvane bele repe i crne rotkve.

Dečak je tako nekoliko meseci bio između potpunog oporavka i neopozivog potonuća u ždrelu misteriozne bolesti, pa je u jednom momentu, po ko zna čijoj i kakvoj preporuci, pozvana izvesna Julia Cepenjar iz Kučeva, oprobana *Mama Padura* i majstorica bele vlaške magije, kako bi se i sa te strane prišlo rešavanju nerešivog.

Na kraju je tokom jedne nedelje Kosta jednostavno počeo sam da skida jedan po jedan oblog, odvija jedan po jedan zavoj, da prstićima iz ušiju vadi debele namaze lekovitog pčelinjeg voska i razmazuje ih po posteljini, pa je tadašnjim kućenicama Ribičevića ali i samim roditeljima delovalo da dečak odustaje od daljeg lečenja vođen nekakvom natprirodnom silom koja, u poslednjoj etapi, odvlači dete u samu smrt. Međutim, biće da ga je ta sila umesto u smrt odvela pravo u ozdravljenje.

To što se nikada nije utvrdilo poreklo bolesti od koje je Kosta oboleo stajalo je na početku, dok je na koncu stajala druga nepoznanica: od čega je to pa ozdravio?

Naravno da je na to drugo pitanje bilo još teže dati odgovor jer je dečak istovremeno lečen na sve moguće načine, po različitim medicinskim konvencijama i uverenjima, često i kontradiktorno, pa je jednostavno u svem tom gulašu lekova od nečeg i ozdravio. Doktor Lazarević nije znao da li da počne da se divi sebi i svojim metodama lečenja nepoznate bolesti – iako su njegovi medikamenti bili tek delić procesa u odnosu na sve i svačije metode lečenja mladog gospodina – ili da, kako se to govorilo, okači svoj stetoskop o klin i do kraja života se posveti svom hobi, uzgoju pčela na porodičnom imanju na planini Rtnju. Jer je mogao i da mirne duše zaključuje da više ništa ne zna o medicini.

Matiji i Jelici bilo je svejedno od čega je ozdravio samo kada im je pretekao sin jedinac, budući da je samo nekoliko godina ranije, kada je Kosti bilo jedanaest godina, u jednoj nesreći na obali Jadranskog mora udes doživeo njihov sin prvenac Miloš Ribičević, čiji je život naglo i tragično prekinut u četrnaestoj godini. Tako broj 14 postade nesrećan broj za trgovačku porodicu, a broj 13, u kojoj godini svog života je Konstantin pretekao od misteriozne bolesti, neuobičajeno srećan.

Dečak više nikada nije ozbiljnije pobolevao pa i suprotno od toga: razvio se u zdravog i stasitog muškarca, telesno impozantnog oblića, što je moglo biti uslovljeno žilavom hercegovačkom genetikom po očevoj liniji, ali je njegova majka više volela objašnjenje po kome je baš vraćanje Jule Cepenjar donelo Kosti novu vitalnost i teralo kletve koje je ko zna kada na njihovu porodicu bacio verovatno jedan od mnogobrojnih ozlojeđenih rivala muževljeve kompanije *Ribičević i sinovi*. A bilo je takvih, i te kako.

To što je Konstantin postao *samo* časovničar, kako je iza njegovih leđa govorio otac, a ne kako je trebalo: vešt trgovac koji ne uživa u stečenom novcu nego gladan hrli u dalje sticanje, to je i te kako bila neka druga priča. Možda je vračara i uspela da mu povрати fizičko zdravlje, ali nauštrb psihe i volje, vajkao se u sebi Matija Ribičević.

Koliko god da se već petnaest godina sasvim ozbiljno bavio fizičkim ali i metafizičkim problemima zaustavljanja i produžavanja vremena, u svojim zamislima i časovničarskim patentima, tretirajući vreme kao sveže testo ili neku drugu amorfnu masu koja se može mesiti, modelovati, kriviti i u kalupe stavljati, Konstantin Kosta Ribičević, student generacije Časovničarske akademije *Vašeron i Konstantin* u Ženevi i jedan od dva konstruktora originalnih ručnih

i džepnih časovnika u Kraljevini Jugoslaviji – drugi je bio njegov takmac Alojz Grebček iz Zagreba – tog 26. maja 1938. godine nije mogao znati da će na jednoj udaljenoj geografskoj dužini za koji čas združene avijacije Frankove Španije i Musolinijeve Italije početi bombardovanje republikanskog uporišta u varoši Alikanteu.

Nekoliko sati po Kostinom buđenju na beogradskom Senjaku, oni malobrojni preživeli u Alikanteu izbrojaće oko sebe četiri hiljade mrtvih i oko hiljadu ranjenih. Ne, on nije mogao znati ni to da je prethodnog dana Adolf Hitler svečano postavio kamen temeljac za fabriku automobila *Folkswagen* u Volfsburgu, dok je, paralelno s tim, u drugom udaljenom prostoru, kroz Prag prodefilovalo preko pet hiljada demonstiranata koji su protestovali zbog militarizacije susedne im Nemačke. Nije znao čak ni to da se dan pre toga princ Luj Ferdinand Pruski u Potsdamu oženio vojvotkinjom Kirom Kirilovom iz porodice Romanov.

Ipak, da li je misteriozni zvuk koji ga je prenuo iz sna bio samo zvučna manifestacija koja je najavila blisku kulminaciju završavanja čitavog jednog sveta? Na to će pitanje u narednim mesecima moći sebi da pruži nekoliko međusobno suprotstavljenih i podjednako uverljivih odgovora.

Jedino što je u tom trenutku mogao da oseti bio je prodoran bol u levom tabanu jer je bos prišao prozoru zaboravivši da obuje papuče i, kao za pakost, nagazio na onaj jedini deo parketa koji se pod parapetom prozora još prošle zime razglavio i pobegao uvis, te je više od pet meseci ličio na maketu ledenog brega čiji je vrh razrovašio mirnu i glatku površinu nekog hladnog severnog mora.

Kosta je glasno opsovao zbog toga i tim činom razneo poslednje ostatke sna o bolesničkoj postelji u nekom drugom, sanjanom gradu, u neko drugo vreme.

Kada je metodičnim posmatranjem terena koji se spuštao ka reci utvrdio da prodorni zvuk koji ga je prenuo iz noćne more sigurno nije došao spolja, Kosta je počeo da se šunja po prostranoj sobi sa izuzetno visokim plafonima, koji su bili inkrustirani tankim pločama od mahagonija, leske i kanadskog bora u vidu orijentalnih arabeski, onako bos, kako ne bi pravio nikakvu dodatnu buku, zvlačeći se u čoškove i sluhom ispitujući šta se to desilo unutar kuće. Jer, ukoliko nije spolja, zvuk je onda morao dolaziti iznutra. I pored upornog osluškivanja nije više mogao čuti nijedan nepoznati zvuk niti zaključiti šta je mogao biti izvor buke. Ukoliko je buke uopšte i bilo.

To što nije mogao čuti nikog i ništa – a nije ni morao da pogleda na svoj romboidni ručni sat patek sa perforiranom kožnom narukvicom boje maline, brižljivo položen na teget somotski jastučić u jednom uglu niskog stočića pored uzglavlja, da bi osetio da je pet sati i jedanaest minuta – moglo je da znači samo da dole, ispod njega, još spavaju njegovi mati i otac.

Znao je da će Matija Ribićević oko šest minuta do osam časova krenuti iz kuće u pravcu svoje kancelarije na Terazijama; da je kućna pomoćnica Darka Milosavljević sada u pomoćnom kupatilu u prizemlju, odakle će se, nakon jutarnjeg umivanja i temeljnog pranja iza ušiju uputiti u kuhinju, gde će skuvati dve gorče i jednu slađu kafu za gazde, podgrejati krofne sa džemom od sinoć, omlačiti mleko i negde u petnaest do sedam krenuti u pravcu pijace u blizini *Gospodarske mehane*, na granici Senjaka i Topčidera; da njen muž Miloje još spava, mada će u šest i dvadeset biti na nogama, spreman da posluži kafu – koju on i žena više nisu pili posle jednog strašnog i slučajnog trovanja amonijakom pre deset godina – i da zaista nije bilo moguće da je neko

od ukućana proizveo bilo kakvu buku. Naročito zato što je donje kupatilo bilo na potpuno drugoj strani kuće u odnosu na Kostinu sobu i gledalo je na prolaz između njihove i kuće broj 14, pa sve i da je Darka iz sve snage na pod popločan fajansnim pločicama bacila limeno korito puno vode, to ne bi moglo da probudi časovničara u njegovoj sobi.

A kakav je to uopšte bio zvuk, rešio je da porazmisli ne bi li utvrdio njegovo poreklo i... tu stao jer se više nije mogao setiti prirode zvuka već samo njegove prodornosti.

Sat vremena kasnije doručkovao je kao i uvek u malom salonu kuće, izbegavajući veliku trpezariju gde bi se mogao susresti sa ocem koji bi, kao i svakog jutra, detaljno prepričavao svoj budući radni dan kao da se on već u prošlosti dogodio, pa je nakon tog izveštaja, datog unapred, trebalo samo odglumiti njegova događanja i učestvovati u životu kao neki ambiciozni pozorišni statista sa zadatkom. Možda je Matija Ribićević to radio zato što je bio ludo pohlepan i u svojoj šezdeset osmoj godini i svakog jutra bi anticipirao finansijske dobitke u vidu nekakve molitve ili liturgije. A možda i zato što je želeo da svakodnevno upozori nebesa na nelojalnost svog jedinog sina – koji je poput onog drugog koga je zla sudbina odavno odnela u ništavilo – suštinski predstavljao istovetno prazno pokriće za ono „sinovi“ iz naziva porodične firme. Ili je to radio iz oba razloga?

Kako god bilo, Kosta je izbegavao zajednička obedovanja jer je i njemu i majci i ocu bilo jasno da će se firma *Ribićević i sinovi* nakon Matijine smrti traljavo i neambiciozno baviti uvozom i liferovanjem ručnih, džepnih i zidnih časovnika kada je reč o trgovini, dok će glavna i prava aktivnost biti besomučno izrađivanje časovnika, kao ventil za Kostinu opsesivnu pasiju. A od toga nekog velikog profita neće ni biti, ali će možda biti nečuvenih troškova pa, na kraju, i bankrota.

Ne, nije Konstantin Ribićević bio nesposoban za stvaranje profita, gore od toga. Prema Matijinom mišljenju, on je bio *nezainteresovan* za novac. A to ocu nikako nije išlo u pamet. Otac ne bi bio otac da je mogao da pojmi činjenicu da neko ko se rodio u izobilju i kome novac nije mogao biti sredstvo za dobijanje društvenog priznanja jer ga je u svom životu zatekao a ne stekao, pošto već nije nasledio onu žilavu ali diskretnu genetsku liniju drumskog razbojnika čija je glad veća od onoga što se rukama može obuhvatiti... zaista i nije mogao shvatiti vrednost profita. Jer sinovi bogataša se kao po pravilu dele na alave, gladne, proždrljive i na one daleko mnogobrojnije: snene, melanholične i u sebe zagledane. A Kosta je svakako pripadao ovoj drugoj vrsti.

Ruku na srce, ni Matija Ribićević Mostarac nije napravio bogatstvo neakvim urođenim afinitetom za trgovinu niti počeo od nule, već je od svog oca Nikole nasledio luksuzni dućan *Groš* u Mostaru, na Kujundžiluku odmah pored ćuprije, a nije nekom preteranom pronicljivošću stekao ni dve prestižne radnje sa satovima, ogledalima, krznom i parfemima u Beogradu, već je samo pratio i razrađivao ono što mu je priroda po rođenju dala: genetiku drumskog razbojnika.

Ribićevići su poreklo vukli iz podveleškog sela Ribaća u ljutoj Hercegovini, male kamene i bezvodne naseobine između Blagaja i Nevesinja, i vekovima su se bavili hajdučijom. Zašto se njihovo selo zvalo Ribać a da tamo vode nije bilo, a još manje riba i ribara, te gde se u njihovom prezimenu izgubilo slovo „a“ i pretvorilo u slovo „i“ – u prezimenu koje je nekada moralo biti ili Novaković ili Šušović ili Petrić, budući

da su to bile jedine porodice koje su osnovale selo – to niko nije znao. Ono što se znalo jeste da je stari dubrovački trgovački put za karavane, konjske i magareće zaprege, još od srednjeg veka prolazio preko atara Blagaja i da su krupni, brkati, ridkasti i krivonogi drumski razbojnici iz Ribaća s vremena na vreme napadali bogate putnike.

Doduše, retko kada bi nekom iz karavana usfalila dlaka s glave, ali se jeste često dešavalo da su razbojnici dogola skidali trgovce, njihove stražare a ponekad i nečiju ženu ili kćer, držali ih pod nožem ili kuburom nagotovs i uzimali sve što se u bisage njihovih zdepastih planinskih konja moglo strpati. Otimali su zlatan i srebrni nakit, bisere i tube svile i nestajali negde u vrletima tako brzo da su oni nagi, poniženi i opljačkani putnici često mislili da su sve to samo sanjali i da su ih poharali zli šumski vilenjaci a ne lokalni banditi od krvi i mesa.

Negde se kroz trajanje njihove porodice istanjila ta hajdučka crta u ponašanju i verovatno je, govorilo se o tome ponekada u Kostinoj familiji, promena prezimena u Ribićević bila pokušaj da se pobegne od takve prošlosti i od poternica vlasti. Ipak, nisu njegovi preci mogli niti želeli da od svega iz te prošlosti pobegnu i biće da su tuđe tube svilene tkanine, tuđi zlatni džepni časovnici, tuđe prstenje i biseri predstavljali prvobitna obrtna sredstva u trgovini koju će Kostin deda Nikola Ribićević otvoriti u Mostaru a koju će naslediti njegov sin Matija.

Austrougarska aneksija Bosne i Hercegovine bila je sasvim nepodesna činjenica za vlasnike trgovine sa luksuznom robom, i to ne zbog njihovih nacionalnih osećanja koliko zbog činjenice da je bogata birokratska aristokratija „K und K“ monarhije – a upravo je ona morala biti nova i poboljšana meta Ribićevića, liferanata luksuzne i skupocene

robe – više volela da nabavlja dragocenosti iz svog Beča ili Venecije nego da ih pazari u koloniji u kojoj je najčešće po nekoj kazni radila i živela.

Tako je uskoro osvanula i prva radnja u prestonici Kraljevine Srbije, koja je nosila ime ove hercegovačke porodice, potom još jedna, da bi se neposredno pred Veliki rat radnje pretvorile u kompaniju sa tri prodajna salona.

Preselivši se zauvek u Beograd, Ribičevići nikog svog nisu ostavili u Mostaru. Nakon rata, u kome baš niko od predstavnika ove porodice nije učestvovao uz ko zna kakva navodna opravdanja, i kratkotrajne okupacije ponovo od „glupavih i prdljivih Bečlija“, kako je Matija nazivao Austrijance, zbog čega se više nije moglo raditi sa dragocenostima nego se kompanija nakratko bavila raspodelom okupacionih porcija svakodnevnih potrepština s nekakvom sitnom zvaničnom zaradom i mnogo većim prostorom za špekulacije i crnu berzu, *Ribičević i sinovi* nekako su nastavili sa starim delatnostima.

Sa prisajedinjenjem južnih slovenskih krajeva i ukupnjavanjem novih teritorija u 33 okruga, dragocenosti su još lakše dolazile do radnje na Terazijama, putujući iz Dubrovačkog preko Mostarskog i Sarajevskog, Užičkog i Valjevskog okruga ali u okviru iste kraljevine i iste carinske zone.

Da li je, ipak, zbog nostalgije prema ljutom kršu, ali i opreza da ih neko ne dovede u vezu sa Ribačem i hajdučijom, ili iz nekog drugog razloga, Matija Ribičević Mostarac te 1900. godine, kada mu se rodio mlađi sin Konstantin a stariji Miloš napunio tri godine, kupio malu, lepu kamenu vilu u Lovištu, na poluostrvu Pelješcu, da im služi kao letnjikovac, niko nikada nije saznao.

Tada je poluostrvo bilo u sastavu raguske biskupije habzburške Kraljevine Dalmacije i Mostarac nije direktno ni platio ovo zdanje, već je to u njegovo ime učinio Danilo

Novak, jedan od onih Novakovića iz Ribaća, možda i bliski rođak koji je promenio prezime i veru i otišao od svoje hajdučke prošlosti na ovo slabo naseljeno poluostrvo.

Upravo će tu život izgubiti Matijin prvenac Miloš, 1911. godine. Nakon tog tragičnog događaja, koji je uticao na sve članove porodice – činilo se najviše na malog Konstantina, koji je lično prisustvovao bratovljevom padu s jedne nazubljene stene – i prekrio strašnom crnom senkom letnju vilu, Matija će Pelješac posećivati retko, samo onda kada uskomešane političke prilike to dozvole. O vili se brinuo Danilo Novak a tokom hladnih i vetrovitih zima u njoj i stanovao.

U Beogradu, stotinama kilometara daleko od Raguze i Mostara, Pelješca i Ribaća, odvijao se neki novi život Ribićevića, zauvek zasenčen sinovljevom pogibijom ali – kao da je telo tog mladog čoveka upravo žrtvovano, predato Minotauru, poslato u večnost kako bi bogovi pohlepe bili zadovoljeni – upravo od tog trena obeležen sticanjem još većeg bogatstva.

Pre svega, već neko vreme sama porodica Karađorđević je nabavljala svoje dragocenosti kod Mostarca, a još više članovi dvorske svite, porodice Živković, Dunjić, Nedeljković, Todorović i Lukić, koji su postajali stalna klijentela. Usled takvog podsticaja više nije bilo dovoljno nabavljati robu iz Italije preko Dubrovnika, već je svoju mrežu akvizitera vešti i sve beskrupulozniji Matija proširio na dobavljače iz Praga, Pariza, Berlina, Londona i Istanbula.

Tada je njegova kompanija dobila potpuno novi kapacitet.

Imajući na umu dilemu da li je san o bolesti u stvari najjavljivao ponovni sunovrat u mučna sećanja, ispunjena grižom

savesti, na pogibiju starijeg brata ili je bio posledica umora nakupljenog prethodnog dana, Kosta Ribičević se tog jutra brijao više posmatrajući sa malog prozora u kupatilu vrt ispred porodične kuće i na pošljunčanoj stazi parkiran studbejker svog oca a manje svoj nasapunjani odraz u ogledalu, iščekujući da Matija napusti dom pre nego što i sam bude krenuo putem grada.

Kosta je već godinama radno vreme provodio u svojoj radionici na Slaviji, na početku Ulice cara Nikolaja II, koja se do pre osam godina zvala Makenzijeva, trudeći se da radnje u Knez Mihailovoj i kancelariju na Terazijama posećuje što manje. Sličan odnos prema tom mestu, svojoj ranijoj radionici za prepravku robe a potonjoj časovničarskoj radionici u Cara Nikolaja II, imao je i Matija, smatrajući da je Kostin radni prostor ponajpre nekakva kvazimetafizička laboratorija zaludnog, bogatog i suštinski neradnog sina, a ne kakav važan proizvodni pogon.

Uostalom, insistiranje mlađeg sina da postane polaznik jedne od prestižnih časovničarskih škola nakon solidnog uspeha u klasičnoj gimnaziji, pritisak pod kojim je na kraju poklekao i našao mu takvu akademiju u Švajcarskoj, bio je za Matiju samo uvod u stalnu predstavu o hroničnom gubljenju vremena njegovog drugorođenog. Bez obzira na to što je Konstantin svake naredne godine dokazivao mehaničarsku i konstruktorsku superiornost, pa čak i donosio sve pristojnije zarade u zajedničku kasu porodične firme.

Moglo je biti pet minuta do osam izjutra kada je zagremeo motor studbejkera boje trule višnje, sa postraničnim bež lajsnama, što je značilo da je vozač Miloje pokrenuo mašinu i da će za petnaest do dvadeset sekundi, u zavisnosti od toga da li je Matija Ribičević sinoć obedovao mrsnu ili

posnu večeru, gazda sesti na zadnje sedište, nakon čega će automobil krenuti put Terazija.

Jutro je bilo prelepo i prodorno majsko sunce počelo je da unosi sve приметnije tonove optimizma u njegovu dušu, pa se Kosta odlučio za laneno odelo boje peska i svetlobraon cipele klastron sa belim klapnama, lažnim plitkim gamašnjama. Uostalom, kolorit odeće sjajno se uklapao u svetložutu boju njegovog bugatija grand rejd 57 a još više u boje kojima ovog proleća beše okićena priroda u beogradskim parkovima i alejama.

Nisu vraćanja u periode bratovljeve pogibije i ličnog, misterioznog dečjeg pobolevanja bile jedine brige koje su se, s vremena na vreme, tiho prikradale napadajući Kostin inače ustreptali, vibrantni duh. Možda su ove dve traume na svetlost dana izranjale zbog nečeg sasvim trećeg i četvrtog, onih pravih briga koje su mu do oslabljenih živaca dovodili lični strahovi, stariji od dnevnih događaja.

Konstantin Ribićević je tog jutra, dok su bombe već uveliko padale na Alikante, kada se spuštao svojim kabrioletom pored manastira Vavedenje mislio na ona dva *astronomarijuma* na kojima je trenutno radio i čiju izradu nikako nije uspevaio da dovede do kraja. Ali i na jednu krajnje sumnjivu narudžbinu, koju mu je u koncentričnim krugovima najavljiivao pa najavu povlačio njegov komšija iz Vučitrnske ulice Marko Arandelović, kao i na Gertrudu Beti Stanisavljević, s kojom je sve češće odlazio u krevet a na njeno insistiranje još češće u noćni provod u besanom Beogradu. Zbog nje je već treći dan osećao mamurluk, posledicu poslednje pijanke koja je počela u *Zlatnoj slavini*, nastavila se u kupleraju *Kod dva tigra* a završila se u cik zore u *Kasini kod bezobraznog Vase*.

Vozeći tog jutra oprezno jer je tokom one besane noći – pijan kao, činilo mu se, nikada do tada – ozbiljno oštetiio

drvenu novinarnicu na Slaviji, pri tome otkinuo retrovizor i ulubio desna vrata automobila, Kosta je počeo razlistavanje onih svojih briga mnogo konkretnijih od pomenutih problema.

Naime, astronomarijum koji mu je naručio kapetan Tripo Milatović, ujedno i vlasnik parobrodske linije *Linea askruviuma* koja je povezivala Dubrovnik, Herceg Novi, Kotor i Tivat, morao je biti velikih dimenzija i namenjen brodskoj kabini. U kućište je trebalo da stanu četiri sata, koji bi, prateći redosled Mesečevih i Sunčevih mena, pokazivali odnos plime i oseke u četiri od devetnaest uvala Bokokotorskog zaliva. Time bi navigatorima obezbeđivali dodatnu kontrolu prilikom pristajanja broda. Kosta je osnovne satove ili *mašine* – tako su konstruktori časovnika počeli da ih zovu otkako su se sve češće na tržištu ručnih satova pojavljivali automatski časovnici – kao nezavisne komponente naručivao od klasičnih konstruktora i proizvođača koji su pristajali na takav način kooperacije i, naravno, koje je mogao da plati.

Umesto tradicionalnih i nadaleko poznatih radionica koje su se bavile konstrukcijom mehanizama za prestižne proizvođače časovnika poput onih Hosta Landroka, Maksa Hecela ili Kamijela Festritsa, čije su usluge za *Ribićevića i sinove* bile preskupe, Kosta je već godinama bio okrenut majstorima poput Fransoa Mitlijea, Bruna Hageni i Vernera Miliša, iz Švajcarske, Antona Mikloškog, Jozefa Guberičke i Milana Rada iz Praga.

Kosta je s godinama sve više verovao da vreme ne curi linearno i da se ne odvija kauzalno – samim tim da *istrošeno* vreme ne odlazi negde nepovratno – već je osećao da su *vremena*, u množini, naporedna i da se kreću paralelnim hodnicima postojanja. Oni su, ti hodnici, najverovatnije bili kružnog karaktera, te su se *vremena* uporno vraćala na

početke krugova, do jasno definisanih startnih i, istovremeno, ciljnih linija.

To je, smatrao je, bila logika časovnika sa dve ili više mašina: dokaz da se *vremena* paralelno kreću. Počeo je da razmišlja na taj način već pred kraj svog školovanja u Švajcarskoj. Jer, ukoliko stvar nije takva, kom bi to konstruktoru uopšte palo na pamet da u jednom mehanizmu ukrsti različite mašine koje hvataju različita vremena sagledavana u istom trenutku? Vreme Sunca i vreme Meseca u astronomarijumima.

A ukoliko su se vremena prostirala na način na koji je pretpostavljao, morala je postojati manje ili više pouzdana metodologija kojom bi se merio uticaj jednog vremenskog koridora na drugi ili treći. Rečju, sem što su se vremena paralelno kretala, moralo je doći do povremenih ukrštanja tih tunela. Na tim raskršćima jedno vreme moglo se, teoretski, susresti sa drugim, trećim, četvrtim ili petim!

U okvirima jedne na neki način tajne, gotovo sektaške evropske kongregacije časovničara, kojoj je od dolaska na prestižnu akademiju i sam Ribičević počeo da pripada, bilo je poznato da su nekada davno mnogi pokušavali da stvore časovnike kojima ne treba navijanje opruge da bi merili tačno vreme. Da bi se to postiglo, uporedo s razvojem ručnih satova, bilo je potrebno smestiti u isto kućište klatno i složeni sistem vođica koje bi navijao pokret ruke na kojoj se časovnik nalazi. To je u istoriji urarstva predstavljalo predvorje novih automatskih astronomarijuma: časovnika koji istovremeno i automatski mere različite vremenske ili nekakve druge podatke.

„Prisustvo dve mašine u jednom časovniku“, govorio je Zigfrid Žirodu, jedan od majstora *Konstantina i Vašerona*, „bilo je prisustvo *dobra* i *zla* pod istim cifarnikom. Božjeg i Sataninog vremena u istoj kutiji za merenje vremena. Još

1773. godine Džozef Tlustos je izumeo nešto nalik takvom časovniku, a 1776. Galimar je nastavio rad na automatskoj vrsti sata. Ipak, tek je 1777. švajcarski konstruktor Abraham-Luj Perle načinio prvi časovnik koji se mogao nositi u džepu i posredstvom dva poluzavisna mehanizma navijati sam od sebe.“

Uticaji jednog vremenskog tunela na drugi, razmišljao je Kosta godinama, sigurno nisu bili od prevelikog ili prelopnog značaja budući da ljudi a i čitava društva svojim čulima ili kroz humanističke nauke uspevaju da prate tok samo jednog od tih hodnika. Odnosno, svesni su samo jednog linearno razvijanog vremena. Ipak, detektovanje međusobnog uticaja vremenskih koridora u okviru prirodnomatematickih ili tehničko-tehnoloških nauka moglo je da u pravom trenutku objasni buduće trase kretanja na onoj prvobitnoj stazi kojom smo, kao živa bića, osećali da klizimo, govorio mu je Hubert Miške, jedan od edukatora *Konstantina i Vášerona*, čiji su master klasovi zaintrigirali mladog Kostu.

Bilo je, dakle, potrebno pronaći pravu metodologiju kako bi se na pravi način predvideo uticaj vremenskih protoka iz paralelnih hodnika na ovaj koji smo osećali kao jedini i ekskluzivan. Ili mesto ukrštanja, ukoliko ga je bilo. Ukoliko bi se do takvog metoda došlo, mogla bi se pretpostaviti budućnost. Pojedinaca i čitavih društava.

Uostalom, znao je Kosta da je još 1364. godine Đovani di Donde konstruisao prvi astronomski sat, *astronomarium*, koji je sadržavao večiti kalendar i merio mene Sunca, Meseca, Jupitera i Saturna. Bio je to tek prvi u nizu pokušaja da, u određenom smislu, merenje obuhvati kategorije veće, značajnije i nepromenljivije od ljudskog dogovora o trajanju sekunde, minuta i sata. Kostu Ribičevića nije toliko interesovalo merenje kretanja planeta koliko ideja da se još

nešto, zavijeno u mrak samorazumljivog a ljudima večno tajnovitog kosmosa, može meriti, istovremeno sa onim oblikom vremena potrebnim da se, na primer, pripremi tvrdo kuvano jaje.

Da su ovakva Kostina višegodišnja razmišljanja ostala u dubokoj intimi i anonimnosti, ništa ne bi bilo sporno. Mnogi ljudi od kada je sveta i veka imaju nekakve fiks-ideje koje im prečesto obeležavaju postojanje a da o njima oni iz najbližeg kruga znaju tek ponešto.

A najbolje je da o tome niko ništa ne zna.

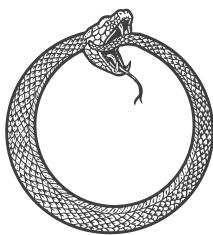
Ali, posle prvih astronomarijuma koje je Kosta projektovao za svoje često veoma neobične klijente, izrađujući ih delimično sam a delimično uz pomoć drugih konstruktora, pronela se po čaršiji ali i čitavoj kraljevini priča da jedan beogradski sajdzija ume da konstruiše napravu koja može da predvidi događaje.

Ta se vest, naravno, nije prenosila javno, u vidu trača ili ogovaranja. Ona je polako, uporno i potmulo, poput reke ponornice, dubila unutrašnjost zemlje, probijala kamen i putovala čas bliže čas dublje po površini, po nekim salonima u kojima su se pomno pratila razna metafizička saznanja, u tajnim društvima koja su pokušavala da izvođenjem određenih rituala definišu a zatim i promene ustrojstvo opipljivog sveta, među aristokratijom koja je već odavno bila klijentela kompanije *Ribićević i sinovi* i onom koja je aristokratijom tek postajala a time tek počinjala da bude njihova nova, lojalna klijentela. Tako se, malo-pomalo, povećavalo naručivanje nekih neobičnih i, normalnom čoveku bi se činilo, krajnje nepotrebnih naprava za merenje vremena, ali i još ponečega.

Neki čudan i neopipljiv nemir uselio se tog jutra u Kostinu dušu i, mada je već oko osam i trideset praktično zaboravio na dramatičan zvuk koji ga je prenuo iz sna,

neočekivani porivi davali su sebi oduška, činilo se, sasvim mimo njegove volje.

Tako je vozeći se Ulicom kneza Miloša u jednom momentu glavu isturio izvan okvira vetrobrana i pustio da mu uskomešane trake komprimiranog vazduha rasture koliko maločas začesljanu i napomađenu kosu.

2.

U vremenskoj laboratoriji

(isti dan, od 09.52 do 16.12)

Prodajni salon na početku Ulice cara Nikolaja II bio je prostran i zidova opšivenih negde u tamnoplavi somot a negde u verlen, savremenu tapetarsku imitaciju somota koja se dobijala od neorganskih materija.

Čitavom dužinom frontalnog zida, gledajući od ulaza, dominirala je staklena vitrina koja je istovremeno bila i tezga, ispod čije je providne površine ležalo pedesetak zlatnih, pozlaćenih, posrebrenih, posrmljenih ili čeličnih ručnih i džepnih satova.

Na jastučićima i postamentima od vatelina, svile ili opet somota baškarile su se mašine za merenje vremena *Bom e Mersijera, Bregea, Bušerea, Šopara, Simijea, Eterne, Lonžina, Omega, Patek Filipa, Pjažea, Dohe, Zenoa* i mnogih drugih.

Na zidovima salona su stajali veliki kućni satovi iz radionica *Dovelana, Bušinžera, Glamona i Vedriha*, sa jednim ili dva klatna, oni na navijanje pa čak i tri sasvim moderna, električna zidna časovnika luksemburškog konstruktora Verlahena.

Razmenivši tek nekoliko oveštalih fraza sa Zlatkom Klajnerom – plavokosim i kratkovidim prodavcem u prodajnom

salonu *Ribićević i sinovi*, čiji su precizno temperirani maniri stečeni u konjičko-artističkoj školi u Lincu bili prva od nekoliko prelomnih tačaka u pridobijanju klijenata na večnu vernost u nabavci luksuznih i elegantnih predmeta i naprava – Kosta je, zadovoljan što je i ovog jutra primaći deo salona bio na vreme otvoren i uredan kao da je bila reč o apoteci a ne časovničarskoj trgovini, brzo šmugnuo u svoju radionicu, koja se nalazila iza radnje i blizu magacina.

Zlatko Klajner je bio sin uglednog banatskog Švabe i majke Šokice koji se, uprkos težnjama svog oca Johana, nije bavio uzgojem trkačkih grla jer je negde pred kraj njegovog nevoljnog školovanja za konjičkog trenera utvrđeno da je, avaj, postao alergičan na konjsku dlaku. Ipak, bilo je i onih koji su smatrali da je Zlatko to sam izmislio samo da bi se ratosiljao štalskog smrada i da je konje mrzeo iz dna duše.

Na ovoj svojoj pozornici, pre nego pravoj prodavnici, Zlatko je nastupao nadahnuto i samouvereno poput vodviljske zvezde, opčinjavajući gospodu s uvoštenim brkovima i nežnu žensku klijentelu francuskim i nemačkim imenima proizvođača *hronometara*, kao i lepim, po pravilu izmišljenim pričama o konstrukciji i dizajnu satova. To je radio predano i uspešno, što je Kosti omogućavalo da se na miru bavi konstrukcijom astronomarijuma a da u kasu radnje, u koju je stalno zavirivao njegov otac, pristizhe novac. Tako je i ovog 26. maja Kosta pritisnuo kvaku na vratima radionice i sekund-dva kasnije ušao u svoju *komoru*, kako ju je često u mislima nazivao.

Ušao je u veliku prostoriju koja je jednim zidom gledala na dvorišni deo stambene zgrade gde se nalazila trgovina. Sva tri prozora u sobi, izrađena u engleskom stilu sa niskim parapetima, po pravilu su bila zamračena debelim metalnim žaluzinama a prirodna svetlost je stidljivo ulazila kroz tanke

proreze načinjene kao na hladnjaku automobilskog motora. Tek kada je uključio dve mesingane bankarske lampe na radnom stolu i kada je svetlost sijalica koja se reflektovala o njihove ulaštene postamente koliko-toliko osvetlila prostor, moglo se videti u kakvom je stanju bila radionica. Radna površina glomaznog stola od orahovine bila je presvučena debelom zelenom čojom koju su presecali plošni jastučići od mekane goveđe kože, na koje je majstor tokom rada mogao da osloni kućišta ili stakla časovnika ne oštećujući ih. Tu su bili i dve velike lupe na držaljama, po potrebi prosvetljene električnim svetlom, niz sajdžijskih okulara bez držača za glavu poredanih po veličini i četiri velike, somotom postavljene mezure – kutije sa udubljenjima za raznorazni alat i delove: pincete, sečice i klešta, dihtunge, odvijače, konektore, *grinckle* – specijalna klešta za sečenje opruga i različite hvataljke sa sitnim čeljustima. Na stolu je vladao red a tako i u fiokama, u kojima su bili odloženi i čuvani mehanizmi ili čitavi časovnici.

Ipak, sve oko tog stola, koji se nalazio u sredini prostorije i predstavljao svojevrсни oltar, bilo je u potpunom haosu. Po podu su ležali pobacani delovi kartonskih kutija, zamašćene filcane krpe kojima su ranije odmašćivani zupčanici, delovi kožnih narukvica i čak metalnih časovničarskih brazletni nakon zamena, fine sajle i neupotrebljivi sitni šrafovi, delovi zupčanika ili celi zupčanici i, ako oko slučajno ne bi registrovalo taj lom, sluh svakako bi jer je svaki naredni korak namernika vrveo od krckanja, prave kakofonije škrgutanja, pošto bi se gazilo po delovima časovnika i drugih mernih aparata. Bilo je to kao da se korača kroz davno zaboravljeno groblje čije su humke vekovi vetrova razvejali na sve strane, pa su sada skeleti ili odvojene kosti, ko zna čije, ko zna kakve, ležali na milost i nemilost čizmama istraživača koji i nisu